

A Rákóczi család

Kevés család van a magyar történelemben, amely olyan gyorsan emelkedett föl a legnagyobbak közé, majd alig több mint egy század múltán olyan hirtelen tűnt el, mint a Rákócziaké.

A 17. század elején tűnt föl a Rákóczi család Felső- Magyarország tekintélyes családjai között, és a 18. század első évtizede végén, amikor a Rákóczi-szabadságharc leverése után a száműzetésbe kényszerült Rákóczi Ferenc elhagyta az országot, ezzel véget is ért a Rákócziak szereplése a magyar történelem színpadán. Az alig száz év alatt a családból öten viselték az erdélyi fejedelmi címet, azaz mindvégig meghatározói voltak a korszak politikájának. Uralkodói család volt kétségtelenül, nem csupán a választás okán, de viselkedésüket tekintve is. Valamennyien bőkezű támogatói voltak a művészetnek, tudománynak, hű fiai az egyháznak, akár az “öreg” Rákóczi György fejedelem reformátusságát, akár II. Rákóczi Ferenc katolicizmusát tekintjük.

A család, melynek előnevei között a rákóczi és felsővadászi is szerepelt, magát az Árpád-kori Bogát-Radván nemzetségből származtatta, birtokai Felső-Magyarország, főképpen Zemplén területén helyezkedtek el. A 16. század elején, 1517-ben szerezte Rákóczi Zsigmond és testvére, Ferenc háromezer aranyforintért az Abaúj vármegyei Felsővadászt és Selyebet. Közülük Ferenc 1527 és 1530 között Szendrő várának kapitánya volt. Zsigmond két fia közül György 1568-ban szatmári kapitányként szolgált, a másik, János pedig több alkalommal is betöltötte a likavai kapitányi tiszteletet. Az ő utódai lettek a legjelentősebbjei a famíliának, az ő ágából származtak ugyanis a fejedelmek. A vitézi mentalitás, a katonáskodás és a haza védelmének fontossága mindvégig jellemző maradt erre az ágra különösképpen is. A likavai kapitányként ismert Rákóczi Jánosnak gyermekei között Zsigmond személyisége a legérdekesebb, hiszen voltaképpen ő alapozta meg a család gazdasági és társadalmi tekintélyét.

A korszak adta lehetőségek közül minden lehetséges módot felhasznált karrierjének és családja tekintélyének kiépítése érdekében. A század, amelyben élt, kétségkívül alkalmas is volt ilyen életutak kialakítására, Rákóczi Zsigmond esetében azonban, akit joggal nevezhetünk a család megalkotójának, létrehozójának is, az átlagnál nagyobb tudatosság, tehetség és szerencse is segítette az előbbre jutását. A 16-17. században a vitézi életforma, a végvári katonáskodás egy sajátosan mobil társadalmi csoportot termelt ki. A végvári katonák ugyanis egyfelől élték a Balassi Bálint által megénekelt és erkölcsi példát is adó honvédó életet, másfelől sajátos mikroközösségeket hoztak létre egy-egy végváron belül, ahol az egyéni ügyesség hozzájárulhatott egy pálya felíveléséhez. A körülmények is kedvezőek voltak mindehhez Rákóczi Zsigmond esetében, aki 1544-ben született, amikor apja zempléni alispán is volt. A korszak egyik legizgalmasabb egyéniségének, a híres birtokgyűjtő oligarcha, Perényi Péternek udvarában nevelkedett Sárospatakon. A köznemesi ifjak szokásos gyakorlatát követve a Perényi család szolgálatában kezdett katonáskodni is, majd az 1570-es évek végén már Szendrő várában találjuk, mint végvári vitézt. 1583-ban és 1584-ben a vár lovasainak kapitánya volt, 1585-ben Szendrő várának főkapitánya lett. Ekkor kapta az uralkodótól Szerencset elmaradt zsoldja fejében. 1587-ben vette feleségül Alaghy Juditot, és ezzel egyszerre került kapcsolatba két gazdag felső-magyarországi családdal is, Alaghy Judit ugyanis a gazdag Magóchy András özvegye volt. Ezzel a cselekedetével voltaképpen irányt adott a Rákóczi családnak, az érvényesülési stratégiák közül két, a korban legjobban működő irányt mutatva. Az egyik a katonáskodás, amely mindvégig meghatározó maradt a családnak ezen ágán belül, még annak ellenére is, hogy a 17. század végén a bécsi udvar mindent elkövetett a majdani II. Rákóczi Ferenc "átnevelése" érdekében. A másik pedig a jó házasságok kötése. Érdekes, hogy ezek a családi stratégiák olyan erősen meggyökereztek a Rákócziak tudatában, hogy semmilyen más, egyébként

számukra létfontosságú indok sem volt képes ez ellen hatni. A legjobb példa erre II. Rákóczi György házassága Báthory Zsófiával. A nagyhírű és hatalmas Báthory családdal való rokonság kiépítésének lehetősége olyan fontos volt a család számára, hogy az egyébként mélyen hívő “öreg” Rákóczi György és felesége, a kegyes református Lorántffy Zsuzsanna sem léptek föl ellene, hogy fiuk a katolikus Báthory ágból nősüljön. Inkább áttérésre kötelezték az ifjú arát, semmint hogy szakítottak volna a családi stratégia érvényesítésével. Ilyen módon alig száz esztendő alatt a család kapcsolatba került nemcsak a környék, hanem az ország legjelentősebb családjaival is. Ennek az útnak a legjelentősebb állomása kétségkívül I. Rákóczi György kisebbik fiának, Zsigmondnak a házassága volt. Ezt a házasságkötést ugyanis már európai hatalmi szempontok is motiválták, amikor Rákóczi Zsigmond nőül vette Pfalzi Henrietta cseh hercegnőt. Első pillantásra úgy tűnhet, mint hogyha mindez párhuzamba állítható lenne Bethlen Gábor második házasságával Brandenburgi Katalinnal. Valójában azonban itt többről van szó. Ha végignézzük a család házasodási szokásait, azt találjuk, hogy ez a házasság beleillik abba a sorba, ami már Rákóczi Zsigmonddal elkezdődött 1587-ben. Sőt a családot nem csupán előnyös házasságok kötése jellemezte, de igyekeztek egyre előnyösebb házasságokat kötni. Így nem véletlen, hogy Rákóczi Zsigmond két idősebb fia annak a Lorántffy Mihálynak két leányát vette feleségül, aki a Perényi család kihalása után Sárospatak ura lett, Erzsébet nevű leánya pedig a szintén jelentős Homonnai Drugeth Bálint felesége volt. Érdekes továbbá, hogy ezek a családi kapcsolatok nem jelentettek egyben szorosabb szövetséget vagy érdekközösséget a rokoni kapcsolatba került családok tagjai között, legalábbis nem szükségszerűen. 1607-ben ugyanis Rákóczi Zsigmondot éppen egy Homonnai Drugethtel szemben választották meg Erdély rendjei fejedelemmé, később pedig fia ugyanezzel a családdal találta szemben magát a harminc éves háború küzdelmei idején. A házasodási sort természetesen tovább folytatta I.

Rákóczi György, fiai házasságai révén. Jól látható az is, hogy a családba bekerült asszonyok milyen felelősen azonosultak ezekkel a stratégiákkal. Ezt láthatjuk Lorántffy Zsuzsanna előbb már említett esetében is, valamint ezt az utat követte Báthory Zsófia, II. Rákóczi György felesége is. Úgy tűnik, hogy a család önfenntartó ösztöne olyan erős volt, hogy minden egyebet alárendeltek ennek a célnak. Bár a családban és a környezetében Báthory Zsófia katolizálása megdöbbenést váltott ki, látnunk kell, hogy ezzel hatékony módját, sőt talán egyedüli módját választotta a család túlélésének. Ugyanezt a célt szolgálta az ifjú Rákóczi Ferencnek egy újabb nagy múltú és híresen törökverő család sarjával történt összeházasítása is: Zrínyi Ilona és Rákóczi Ferenc házassága, úgy tűnt, hogy még szilárdabbá tette a család helyzetét a magyar főnemesi rétegben.

Mindennek az elindítója, Rákóczi Zsigmond első felesége, Alaghy Judit halála után még minden bizonytal kétszer nősült, először az erdélyi Gerendi János leányát, Annát vette el, aki György fiának anyja volt, később pedig a szintén erdélyi Telegdi Borbálát. Az első nősülés szolgálta a stratégiát, és miután a birtokok növekedése biztosítva volt, Rákóczi Zsigmond már nem törekedett arra, hogy felesége ilyen hatalmas család tagja legyen, mint az Alaghy és Magochy vagyont is a családba hozó első asszony. Ezzel természetesen nem azt szeretném állítani, hogy ezek a házasságok nem lehettek nagyon szoros érzelmi kötelékek is. Az mindenesetre tény, hogy a tendencia az egyre jobb házasságok kötésére világosan nyomon követhető.

A házasodás mellett a katonai szolgálat vállalása is állandó jellemzője a család ezen ágának. Maga Rákóczi Zsigmond is nagyszerű katona volt, 1588-ban már egri főkapitányként több ízben is sikeresen vívott meg a törökkel. A szikszói csatában még ugyanebben az évben megverte Ferhát pasa seregét, amiért bárói címet kapott. 1593-ban Gömörben a szabadkai, majd pedig a nógrádi Fülek várát foglalta vissza a töröktől. Az év szeptemberében vett részt a tarcali

részgyűlés haditanácskozásán, később ecsedi Báthory István oldalán harcolt a török ellen. A következő években ott találjuk 1594-ben a turai csatában, majd pedig 1596-ban Hatvan ostrománál. Úgy tűnik, fáradhatatlan katona és bölcs földbirtokos egy személyben. Mint Felső-Magyarország legjelentősebbé váló nemes urainak egyike, 1604-ben Bocskai felkeléséhez csatlakozott. Bocskai István, aki maga is jó taktikus és sokat tapasztalt politikus volt ekkorra, valószínűleg jó érzékkel látta meg a már a hatvanas éveiben járó Rákóczi Zsigmond bölcsességét és politikai józanságát. Egyik legfontosabb lépéseként 1605-ben kinevezte Rákóczit Erdély kormányzójává. Bocskai jól tudta, hogy abban a fejedelemségben, ahol Báthory Zsigmond "rossz szellemeként" annyi ellenséget szerzett magának, olyan diplomatára van szüksége, aki megfontoltan képviseli érdekeit. Levelezésükből tudjuk, hogy Rákóczi nemcsak katonaként, hanem kormányzóként is megállta a helyét. Olyannyira, hogy nagy szerepe lehetett abban, hogy a véres farsang emlékét elevenen őrző székelység is Bocskai mellé állt. Népszerűségét legjobban az mutatja, hogy Bocskai halála után, annak végakarata ellenében, Erdély rendjei 1607 februárjában Kolozsvárott fejedelemmé választották. A kitartó és szívós építés ezen a ponton ért csúcsára, amikor a köznemesi sorból a bárók közé emelkedett Rákóczi Erdély fejedelme lett. Az a rövid esztendő, amit fejedelemként töltött, voltaképpen pozíciója megerősítésének és védelmének a jegyében telt el. A korábban nagy törökverő hírében állott Rákóczinak nem kis ügyességébe került, hogy a kapucsi basát megvesztegetve elérje, hogy az athnáméból kivakarják Homonnai nevét és az övét írják be helyette. A belső ellenféllel azonban nehezebben boldogult. Bocskai halála után a még mindig részben megoldatlan helyzetben lévő hajdúság ugyanis szövetkezett Báthory Gáborral, akinek a kezében a Báthory család mindkét ágának mesés vagyona egyesült. A mindig reálisan döntő, tapasztalt katona, Rákóczi Zsigmond pontosan mérte fel a helyzetét ezzel a támadással szemben. Túl idős és túl tapasztalt volt ahhoz, hogy

a félelmetes hajdú sereget maga mellé állító Báthoryval harcba kezdjen. 1608 márciusában végül jelentős kárpótlás fejében lemondott a fejedelmi címről, átadván azt Báthory Gábornak. Báthory ennek fejében neki ígérte a sárosi és szádvári uradalmakat. Ezzel a lemondással egyrészt megkímélte egy értelmetlen háborúskodástól a tizenöt éves háborúból még fel sem épült Erdélyt (valószínűleg élő emlék volt még Báthory Zsigmond többszöri lemondása és visszatérése), másrészt hű maradt önmagához, mint a Rákóczi család építőjéhez, hiszen újabb birtokokkal gazdagította a már eddig is jelentőssé duzzadt családi birtokállományt. Miután feleségével és gyermekeivel visszaköltözött magyarországi birtokaira, még ugyanez év december ötödikén meghalt. Olyan örökséget hagyott hátra, amit minden tekintetben lehetséges volt követni és gazdagítani. A szívós és bölcs politikusság, katonai kvalitások és jó házassági politika mellett ugyanis Rákóczi Zsigmond időt és pénzt szánt a kultúrára, egyházra is. Legmaradandóbb cselekedete ezen a téren az volt, amikor jelentős összeggel támogatta 1590-ben Károly Gáspár vállalkozását, a Biblia magyar fordításának kiadását. Hű fia volt hazájának és egyházának, a református egyháznak is, ugyanakkor nem gondolkodott kizárólagosan ebben a kérdésben. Harmadik felesége, Telegdi Borbála ugyanis katolikus volt, sőt tőle született fia, Rákóczi Pál aktív kapcsolatot tartott fenn a jezsuitákkal. 1626-ban országbíró lett, valamint betöltötte a sárosi és tornai főispáni tiszteket is. 1636-ban, alig negyven évesen halt meg. Korai halála után maradt árvái közül az egyik, Anna Mária apáca lett, fia, gróf Rákóczi László pedig apját követve lett Sáros megye főispánja. 1664 májusában esett el Várad mellett. Leányai közül Erzsébet az Erdődy grófok felesége lett és költőnő volt, két verse maradt fenn.

A második feleségtől, a partiumi Gerendy családból származó Gerendy Annától született György, aki folytatni volt hivatott mindazt, amit apja a család építésében elkezdett. 1608-ban, apja halála idején 15 éves volt. A katonai és a politikai tudományokban már ez előtt része lehetett, amikor 1605-ben Bocskai

apródja volt. Itt szerzett ismereteit 1615-ben a gyakorlatban is használhatta, hiszen ónodi kapitány és borsodi főispán lett. Alig egy év múlva, szintén az apai örökség folytatójaként házasságot kötött Lorántffy Zsuzsannával. Az ifjú feleség hozományként Sárospatak és környéke birtokát hozta a házasságba, ami újabb jelentős presztízsnövekedést eredményezett a Rákóczi családnak. Ez a frigy azonban messzemenően több volt ennél. Férj és feleség egymás iránti szemérmes szeretete, tisztelete és hűséges ragaszkodása érezhető minden cselekedetükben, levelezésükben.

A birtokai, vagyoni helyzete és édesapja fejedelmi öröksége Rákóczi Györgyöt mintegy predestinálta a nagypolitikában való részvételre. Észak-kelet-magyarországi birtokosként természetes szövetségesül a mindenkori erdélyi fejedelem jöhetett szóba, mint olyan hatalom, aki geopolitikai helyzeténél fogva védelmet biztosíthatott a keleti megyéknek. Annak ellenére, hogy Bethlen Gábor, Erdély fejedelme jelentős szerepet játszott korábban az édesapját lemondató Báthory Gábor mellett, olyannyira, hogy Rákóczi Zsigmond be is záratta őt, a fiú józan reálpolitikusként már 1616-ban személyesen találkozott Bethlennel, és a találkozás nyomán egy szövetség körvonalai bontakoztak ki. Bethlen Gábornak is érdekében állott a szövetség megkötése, hiszen a helyzete még nem tűnt stabilnak. Alig három éves uralma alatt eleget kellett tennie a török követeléseinek, amelyeket éppen a fejedelemség megszerzésében nyújtott támogatásuk ellenszolgáltatásaként vártak el, és rendeznie kellett a Habsburg uralkodóval való viszonyát is. Szüksége volt tehát biztos háttérre azon a területen, amit a Kassán székelő felsőmagyarországi főkapitány könnyű szerrel megingásra bírhatott az Erdély iránti hűség tekintetében.

Az 1616 nyarán megkötött szövetség igazi jelentőségét a két esztendővel később kitört harmincéves háború mutatta meg. A háborúba a cseh rendek oldalán bekapcsolódó erdélyi fejedelemnek most már a keleti vármegyék biztosítása mellett olyan szövetségesre is szüksége volt, aki hadvezérként mellé

állítja Felső-Magyarországot. A Homonnai ellen elszenvedett vereség ellenére azt állíthatjuk, hogy ez az együttműködés sikeres és eredményes volt. Rákóczi György olyan hátországot biztosított Bethlen Gábor hadműveleteihez, hogy ennek tudatában nyugodtan tehetette meg politikai lépéseit. Rákóczi megbízott kapitányai révén már 1619 augusztusának elején igyekezett megnyerni a hadjárat támogatására a hajdúkat. Dóczy András felsőmagyarországi főkapitány fenyegetésére ugyan azt válaszolta, hogy Sárospatakon az udvar népén kívül nincsen katonája, ám augusztus végére a szervezés felgyorsult és szeptember 4-én Rákóczi György hadai elfoglalták Kassát. Másnap megjelentek előtte Kassán a felsőmagyarországi városok, a pentapolis (Eperjes, Lőcse, Bártfa, Kisszeben) követei, és egyezségeket kötöttek Rákóczival, amelynek értelmében kinyilvánították csatlakozásukat a felkeléshez. Mindezt Rákóczi György tulajdonképpen önállóan cselekedte, mintegy önként felajánlva az általa ellenőrzött országrészt szövetségesének, Bethlen Gábor fejedelemnek. Dóczy Andrást fogolyként vitte sárospataki várába, ahonnan szeptember 11-én indult Bethlen Gábor elé, aki szeptember 17-én kelt át a Tiszán. Együtt érkeztek Sárospatakra, ahol Rákóczi és felesége, Lorántffy Zsuzsanna megvendégelték a fejedelmet.

Szeptember 21-ére pedig részgyűlést hívtak össze Kassára, ahol a felsőmagyarországi rendek előljárójuknak és fő gondviselőjüknek választották Bethlent, Rákóczit pedig beiktatták a felsőmagyarországi főkapitányi tisztségbe. A tisztség az általa elfoglalt területek fölötti teljes körű katonai és politikai hatalommal volt egyenlő. Úgy tűnt tehát, hogy gyors és egyértelmű volt a siker az országnak ezen a részén. A rendek megértették, hogy II. Ferdinánd fanatikus katolicizmusa és erős centralizációs törekvései esetleg éppen őket érinthetik. Elsősorban ezért álltak az általuk kevésbé ismert Bethlen Gábor oldalára, aki noha már régóta jelen volt a politikában, fejedelemmé választása előtt többnyire meghúzódott a második vonalban. Támogatásukban azonban minden bizonnyal

szerepet játszott maga Rákóczi is, aki alig két hónap elteltével szenvedte el Homonnánál azt a vereséget Homonnai Drugeth Györggyel szemben, amit később szerettek összefüggésbe hozni Bethlen hadjáratának megtorpanásával, Bécs ostromának elmulasztásával. Mára azonban tudjuk, hogy sem a Lengyelországból hazatért Homonnai által okozott veszteség nem volt olyan jelentős, ami döntő módon meghatározta volna a háború kimenetelét, sem pedig Bethlen Gábor hadserege nem volt kellő mértékben ellátva ostromszerekkel, amik Bécs ostromához elengedhetetlenek voltak. Emellett, bár a fejedelem néhány megjegyzése arra enged következtetni, hogy Rákóczi Györgyöt okolta volna a kudarcért, levelezésükből kiderül, hogy maga Bethlen Gábor sem volt tisztában a Homonnai általi fenyegetés valódi nagyságával és a támadás várható időpontjával. Mindemellett az 1620 januárja és augusztusa közötti fegyverszünet ideje alatt Rákóczi gyakran tartózkodott Bethlen közelében, ami azt mutatja, hogy jó kapcsolatuk és szövetségi viszonyuk nem változott meg. Egyike volt annak a négy magyarországi főúrnak, akikkel Bethlen Gábor 1620 nyarán titkos szerződést kötött, úgynevezett "magánligát" hozott létre. A Bethlen Gábor által gyakorolt erősen centralizált, a rendeket a döntésekbe alig bevonó vezetési mód és az eltérő érdekek elég hamar bizonytalanná tették a fejedelem és a magyarországi rendek harmonikus együttműködését, Rákóczi azonban, úgy tűnik, mindvégig kitartott szövetségese mellett. 1620 október 8-án, amikor a császári seregek Pozsonyt fenyegették, az ő serege érkezése adott lehetőséget a város felmentésére. A sikeres katonai akció ellenére sem lehetett sok remény a továbbiakban jelentős győzelmekre és Bethlen nagyratörő terveinek megvalósítására. Egy hónappal később ugyanezen a napon ugyanis a fejedelemmel szövetséges cseh rendek a Prága melletti Fehérhegynél megsemmisítő vereséget szenvedtek. Így, noha augusztus 15-én a besztercei országgyűlés Magyarország királyának választotta Bethlen Gábort, Hainburgban megkezdődtek a császári udvar képviselőivel a béketárgyalások. A

békét végül 1621 december 31-én kötötték meg Nikolsburgban, amelynek a következménye Rákóczi Györgyre nézve az lett, hogy elveszítette felsőmagyarországi főkapitányi tisztét. Erdély fejedelme irnti hűsége jutalmául azonban fejedelmi tanácsos lett, valamint betöltötte a borsodi főispáni posztot is. 1625 végén részt vett a fejedelem legbelső emberei, Károlyi Mihály, Mikó Ferenc és Kassai István mellett abban a küldöttségben, amely megkérte Bethlen Gábor számára Brandenburgi Katalin kezét. 1626 áprilisában szolgálataiért adományokban részesült.

A politikai és katonai feladatok ellátása mellett Rákóczi György követte apját a művészetek, az irodalom támogatása terén is. 1628-ban az ő ösztönzésére és támogatásával jelent meg Bártfán Prágai Andrásnak, szerencsi udvari prédikátorának munkája, a Fejedelmek serkentő órája. 1627-ben Leydenben adták ki magyarra fordítva Erasmus Enchiridion militis Christiani című művét, amelyet az alkotó Rákóczi Györgynek ajánlott. A fordító egy bizonyos Salánki György volt, aki később a sárospataki iskola rektora lett. 1629 tavaszán Rimay János emlékezett meg levelében a főúr irodalom pártoló tevékenységéről. Az irodalom mellett a művészeteket is támogatta, ő készíttetett például a debreceni templom keleti ajtajához faragott kőoszlopokat, amelyeket saját címerével díszíttette.

1629 végén a Habsburg uralkodó, II. Ferdinánd is tanácsosává nevezte ki, esetleg azért is, hogy nagyobb mértékben vonja ellenőrzése alá. Ez azonban végső soron nem járt sikerrel., ugyanis Rákóczi megakadályozta, hogy sárospataki várában királyi őrséget helyezzenek el.

1629-ben, hatalma csúcsán meghalt Erdély fejedelme, Bethlen Gábor. Noha első feleségével, Károlyi Zsuzsannával kötött házasságából születtek gyermekei, ezek a gyermekek nem érték meg a felnőtt kort. A dinasztikus célokat dédelgető Bethlen fiú utód híján megválasztatta az erdélyi országgyűléssel utódjául fiatal és uralkodásra alkalmatlan feleségét, Brandenburgi Katalint. Erdély rendjei

azonban, és maga Bethlen István, Bethlen Gábor testvére is úgy ítélték meg, hogy a fejedelemségnek koncepciózus vezetőre van szüksége, aki elfogadhatóbb, mint az ifjú özvegy. Ebben a helyzetben esett a választása Rákóczi Györgyre, és fia, ifjabb Bethlen István váradi főkapitány valamint Zólyomi Dávid székely főkapitány segítségével meghívta az erdélyi fejedelmi szék betöltésére. A politikai helyzet nem volt egyszerű, és Rákóczinak valamiképpen állást kellett foglalnia. A felsőmagyarországi hajdúk ugyanis 1630 júniusában mozgolódni kezdtek amiatt, hogy a nikolsburgi békében Bethlen Gábornak juttatott hét felsőmagyarországi vármegye visszakerült császári irányítás alá. A katonatömegek mozgolódása általános felkelés kitörésével fenyegetett, ugyanis a hajdúk a királynak hűségesküt tett kapitányukat leváltották, és támogatásért Zólyomi Dávidhoz fordultak. Ezek után Zólyomi Dávid lemondott székely főkapitányi tisztéről és ifjabb Bethlen Istvánnal táborba szállt a hajdúkkal. Ez a pattanásig feszült helyzet ürügyet szolgáltatott az udvarnak arra, hogy Rákóczi Györgyöt színvallásra kényszerítse, és a rendezést hangoztatva Sajó völgyi birtokain királyi katonaságot szállásoltak el. Mint Felső-Magyarország legnagyobb birtokosa, mindenképpen érintették az események, különösen, miután szeptember 8-án a hajdúk nyílt harcba bocsátkoztak és Böszörmény és Nánás között megverték a királyi haderőt. A helyzet kulcsa, úgy tűnt, újra annak a kezébe került, aki képes szövetségébe vonni a hajdúságot. Zólyomi és Bethlen valamint Rákóczi között szeptember 20-án kötött meg az egyezség, amelynek értelmében a leendő fejedelem szavatolta a Bethlen család birtokait. Időközben azonban az erdélyi rendek, megelégedvén Brandenburgi Katalin uralmát, szeptember 28-án fejedelemmé választották Bethlen Istvánt. Rákóczi Györgyhez a fejedelemválasztás híre már elindulása után érkezett. Rákóczi Zsigmond választott fejedelem fiának ez a lehetőség azt jelentette, hogy folytathatta, sőt beteljesíthette apja örökét. Mivel pedig jelentős magánföldesúri hajdú hadakkal

is rendelkezett, amelyek ónodi, megyaszói, hernádnémeti és szerencsi birtokairól származtak, folytatta útját Erdély felé, ahol december első napján a segesvári országgyűlésen fejedelemmé is választották. Ünnepeles beiktatására december 22-én került sor. Bethlen István azonban, aki úgy vélte, annak lett az áldozata, hogy idejekorán cselekedett, nem nyugodott be a kudarcba. Igyekezett az új fejedelem ellen felhasználni török kapcsolatait. Kettőjük párharca egészen 1636-ig tartott, amikor október 6-án Rákóczinak hadba kellett szállnia Bethlen István és az őt támogató török csapatok ellen. Az ütközetet, amit a Bihar vármegyei Szalontánál vívtak, Rákóczi György seregének a győzelmével ért véget. Úgy tűnt, minden oldalról ellenségek veszik körül: Esterházy Miklós nádort 1630 december 10-én csak kifejezett királyi parancs állította meg, hogy ne igyekezzon akadályozni Rákóczit a fejedelemség átvételében. Mindkét ellenfél, így Bethlen és Esterházy, noha ellentétes oldalról, mégis ugyanazt az eszközt, a törököt igyekezett felhasználni céljai elérésére, Haszán budai pasa azonban 1631 elején elutasította Esterházy azon kérését, hogy lépjen fel Rákóczi György ellen. Viszonylagos konszolidációt és mindkét fél számára eredményt hozott az április 3-án Kassán létrejött egyezés I. Rákóczi és II. Ferdinánd biztosai között. Eszerint II. Ferdinánd hallgatólagosan elismerte Rákóczi fejedelemségét, Rákóczi viszont kötelezte magát, hogy leszereli a hajdúkat és királyi őrséget fogad Ónod várába. Ezek után, csakúgy, mint Báthory Gábor esetében, az erdélyi fejedelemre maradt a hajdúk sorsának rendezése, aki június 23-án hajdúszabadságot adományozott az Erdélyi András vezetésével Derecskére települt hajdúknak. Kivételes politikusi bölcsességet követelt a hajdúk portyázásainak nyomán Észak-Kelet Magyarországon szerveződött önvédelmi célból létrejött úgynevezett parasztvármegyékkel szembeni magatartás is. A parasztvármegyék képviselői ugyanis Zólyomi Dávidhoz fordultak segítségért, ezáltal az erdélyi fejedelmet is belevonva katonai akcióikba. Rákóczi azonban, aki jó érzékkel ismerte fel, hogy mindez

ürügyet szolgáltatott volna Esterházy nádornak egy ellene indítandó támadás megindítására, elutasította őket, sőt 1632 április 10-én a Szabolcs vármegyei Bátornál Zólyomi Dáviddal szétverette a segítségére számító paraszthadakat.

A másik ellenféllel, Bethlen Istvánnal csak 1636 legvégén sikerült egyezményt kötnie Szászvárosban, mely szerint a fejedelem kielégítette Bethlen István birtokköveteléseit. Már a küzdelmek idején kitűnt, hogy Esterházy Miklós nádorral ellentétben a királyi Magyarország legzseniálisabb érvelője, a széles látókörű teológus főpap, Pázmány Péter rokonszenvvel követte Erdély új fejedelmének cselekedeteit. Bethlen István támadása alkalmával minden áron való ellenállásra bízta Rákóczit, és ez a nagyra becsülés és tisztelet kettejük részéről mindvégig megmaradt, sajnos azonban Pázmány Péter 1637-ben bekövetkezett halála nagyobb teret engedett Esterházy nádor Erdéllyel szembeni politikája érvényesülésének.

1637 a konszolidáció éve volt Erdély és fejedelme számára, úgy tűnt, végre megszilárdult Rákóczi pozíciója a fejedelemség élén. Az év elején IV. Murad szultán új athnaméval erősítette meg hatalmát.

Bár a történetírás általában a Bethlenre jellemző kreativitást kéri számon I. Rákóczi Györgytől, ha uralkodása első éveit tekintjük, különösen jól látszik, hogy nem csupán visszaverte a minden oldalról őt ért támadásokat, de ugyanakkor nemzetközi kapcsolatok kialakítására illetve a korábbiak folytatására törekedett. Még 1631 decemberében elküldte megbízottját II. János György szászországi választófejedelemhez és javasolta a Bethlen Gábor által kötött Habsburg-ellenes szövetség felújítását. A következő év februárjában Gusztáv Adolf svéd király követét, Paul Strassbuort fogadta Gyulafehérvárott, majd pedig ő küldte el követét Majna-Frankfurtba Gusztáv Adolf táborába. Nem sikerült ugyan megegyezniük, sőt az év novemberében a protestáns hadak motorja és legtehetségesebb hadvezére, maga Gusztáv Adolf is elesett a lützeni csatában, ám Rákóczi a diplomáciai kapcsolatot és a tárgyalásokat sem

szakította meg. 1633 áprilisában követeit Stockholmba küldte, ahol hosszan tárgyaltak Axel Oxenstierna svéd kancellárral. 1637-ben, miután megerősítette hatalmát, újra egy esetleges szövetség kötésének lehetőségeit puhatolta új diplomatája, a gyulafehérvári főiskola tanárának, Bisterfeldnek a Stockholmba küldése révén.

A diplomácia mellett Rákóczi György fejedelemségének ideje Erdély kulturális felemelkedésének az ideje volt. Noha még Bethlen Gábor hívta meg Gyulafehérvárra a három kiváló professzort, Johann Alstedtet, Johann Heinrich Bisterfeldet és Piscatort, ám őket Rákóczi is megbecsülte és tevékenységük éppen az ő uralma alatt bontakozott ki. Ugyancsak ő volt az, aki már 1632 folyamán követei révén tárgyalásokat kezdett a Portán az 1526-ban Isztambulba szállított Corvin Könyvtár visszaszerzéséről, 1633-ban pedig maga intézkedett, hogy a gyulafehérvári nyomda számára görög és héber betűket hozzanak. A következetes és mélyen hívő Rákóczi György bölcs támogatója volt a kultúrának, az oktatásnak és az egyháznak. Fejedelemsége idején kezdte el kiadni fordításait Medgyesi Pál, aki tevékenységével megindította a puritanizmus magyarországi jelentkezését. Medgyesi Pál, aki angliai tanulmányai idején ismerkedez meg a puritánus kegyességgel, udvari prédikátorként jelentős befolyást gyakorolhatott a fejedelemre és udvarára. Nála is jelentősebb volt azonban Geleji Katona István, akit 1633 június 6-án választottak Erdély püspökévé és puritanizmussal szemben álló református ortodoxia képviselője volt. Geleji rendkívül művelt, hatalmas lexikális tudással rendelkező, erős egyéniség volt, aki vasszigorral és felelősségtudattal kormányozta az erdélyi reformátusságot.

Mindemellett Rákóczi az élet minden területén a korszerű módszerek, a szakszerűség híve és tisztelője volt. 1632-ben hívta meg magyarországi birtokaira a kor legkiválóbbnak tartott mezőgazdasági szakemberét, Debreceni Tamást, aki egészen 1649-ig dolgozott ott.

A fejedelemséget "jó gazda"-ként irányító I. Rákóczi György kortársai között is feltűnő módon kitűnt "Bibliás" hitével, egyházához való hűségével. Bár Bethlen Gábor mellékneve lett a "református fejedelem" titulus, Rákóczi Györgyre elődjénél jobban illik ez a megnevezés. Míg ugyanis Bethlen ebben is inkább reálpolitikusként a harmóniára törekedett, Rákóczi György erőteljesen támogatta saját felekezetét, a kálvini irányú protestantizmust és igyekezett minden segítséget megadni a reformátusság megerősödéséhez és iskolarendszerének fejlesztéséhez. Határozott lépéseket tett például a szombatosság felszámolásának és az unitáriusok visszaszorításának az irányában. 1638 júliusában maga elnökölt Désen azon a vallási vitán, ahol az unitáriusok hitelvei állapították meg, majd ugyanitt folytatták le a szombatosok elleni pereket, amelynek során Péchi Simont, Bethlen Gábor egykori kancellárját jószágvesztésre és elzárásra ítélték, és csak az erdélyi nemesség közbenjárására kapott kegyelmet 1639-ben. Fejedelmi paranccsal igyekezett a korábban unitárius Kolozsvár vallási összetételét is megváltoztatni, ugyanis kötelezte egy hitlevéllel a várost, hogy a tanács összlétszámának negyedét a reformátusoknak engedik át, valamint hogy minden negyedik évben református bírót választanak. A hatalmi eszközök mellett, amelyek a korban nem voltak szokatlanok, nagyobb jelentőségű volt a fejedelem építő és támogató tevékenysége, amely számarányait tekintve felülmúlta elődjét. A nyomdák fontosságát felismerve már 1638-ban betűöntő műhelyt létesített Sárospatakon, 1640-ben pedig megindult a váradi református főiskola nyomdája is, Szenczi Kertész Ábrahám vezetésével. A nyomdáknak ezekben az években megnövekedett a kiadványok száma, többek között a fejedelemasszony, a puritanizmussal rokonszenvező Lorántffy Zsuzsanna által összeállított bibliai idézetgyűjtemény, a *Mózes és a próféták* is ekkor, 1641-ben jelent meg Gyulafehérvárott. 1640-ben tért haza hollandiai és angliai tanulmányai után Tolnai Dali János, aki vezéralakja lett a magyarországi puritánus mozgalom első

szakaszának. Noha Tolnai Dali személyisége nem volt mentes a konfliktuskereséstől, a sárospataki főiskolán az ő nevéhez fűződik az oktatás reformja, sőt ő indítványozta a fejedelemnek és családjának, hogy a pedagógia korszerűsítésének céljából hívják a főiskolára Jan Amos Comeniust, a korszak legjelentősebb pedagógusát. Rákóczi György, bár alkatához közelebb állt a Geleji Katona István által képviselt ortodox irány, úgy tűnik, nemcsak megtúrta maga mellett a puritánus eszmékkal szimpatizálókat, hanem tanácsaikra is hallgatott. A környezetében, a tanácsadói között szerepeltek a puritánus gondolat legfőbb támogatói, mint az udvari lelkésze, Medgyesi Pál vagy a már említett Bisterfeld, akire az oktatás és a diplomácia terén is számított. A Tolnai Dali tanácsát megfogadva maga küldte Veresegyházi Szentjel Jánost Comenius meghívásával a cseh tudóshoz, aki azonban csak a halála után jött Sárospatakra. Mindezek ellenére mégis Rákóczi volt az, akinek a védnökségével 1646-ban összehívott az úgynevezett szatmárnémeti nemzeti zsinat. A fejedelem, aki szívesen fogadta el a puritánok tanácsait a diplomácia vagy a kultúra kérdéseiben, amikor a puritanizmus kritikája az egyházi hierarchiát kezdte el feszegetni, maga is úgy értékelte, mint az angol uralkodók, vagyis hogy a hierarchia felszámolása veszélyt jelenthet a társadalmi rendre, az uralkodói tekintélyre is. Az ekkor már a nemzetközi politikára koncentráló fejedelemnek nem állott érdekében egy belpolitikai konfliktus, ezért a zsinaton Geleji Katona István püspökkel egyetértve a lehangosabb puritánokat eltiltották egyházi hivataluk gyakorlásától, sőt a puritán eszméket is mint veszélyeseket száműzték az egyházi életből, teológiai gondolkodásból. Valószínű azonban, hogy a fejedelem csak a mozgalmi jelleggel kívánt leszámolni, a lehetséges politikai konfliktust igyekezett elhárítani. Ez lehet a magyarázata annak, hogy elnézte felesége, Lorántffy Zsuzsanna viselkedését, aki befogadta Sárospatakra az elítélt puritánokat, sőt támogatta is tevékenységüket. Maga pedig továbbra sem szándékozott lemondani Bisterfeld diplomáciai tevékenységéről.

A református egyházat támogatta Rákóczi akkor is, amikor lelkészeket bízott meg a Biblia román nyelvre fordításával, vagy amikor támogatta, hogy román nyelvterületen is szerveződjenek protestáns gyülekezetek. Emellett azonban az ő életében építették át Sárospatak várát is, sőt 1642-ben elrendelte többek között, hogy Gyulafehérvárott egy erdélyi országházat emeljenek.

A 40-es években azonban tevékenysége nagy részét a 30 éves háborúba való bekapcsolódás előkészítése és ennek megvalósítása jelentette. Bisterfeld, aki 1637-ben Stockholmban tárgyalt, 1638-ban már Párizsban Richelieu bíborossal együtt kereste a szövetkezés lehetőségeit. A következő éveksorán, egészen a háborúba történt belépésig, az akció tudatos és körültekintő előkészítése zajlott. 1638 végén I. Rákóczi György Erdélyben fogadta XIII. Lajos francia király titkos követét, a következő év elején pedig portai megbízottai folytattak titkos tárgyalásokat Isztambulban a Habsburg-ellenes keresztény hatalmak követeivel. Még ugyanez év májusában Bisterfeldet újra Oárizsba küldte, most már konkrét kérésekkel, többek között azzal, hogy a francia király szerezzék meg számára a háborúhoz a Porta engedélyét. A hosszú készülődés és tárgyalások közben szövetséget kötött III. Zsigmond lengyel királlyal, valamint Matei Basarab havasalföldi vajdával(1640). A szövetséget végül 1642-re sikerült előkészíteni a svéd hadsereg főparancsnokával, Leonhard Torstenssonnal, amit 1643 áprilisában erősített meg Stockholmban Krisztina svéd királynő. A szövetségi szerződés XIII. Lajos francia királyt is kötelezte. 1644 február 2-án indult el végül seregével Rákóczi György, Kállóból egy kiáltványt kibocsájtva a magyarországi megyékhez. Ebben felsorolta III. Ferdinánd alkotmányellenes intézkedéseit és felszólította a rendeket, hogy kövessék Portugália példáját és hozzanak létre nemzeti királyságot. Bár a Rákóczi György által vezetett hadjárat eredményei nem voltak olyan fényesek, mint Bethlen Gábor hadjárata, hiszen nem élvezett olyan általános támogatottságot és a Porta sem hagyta jóvá magyar királlyá választását, Rákóczi politikusi nagysága éppen bölcsességében rejlett.

Miután ugyanis felmérte saját helyzetét, a béketárgyalásokon még a Bethlen által kötött nikolsburgi békénél is kedvezőbb feltételeket sikerült teremtenie. Csakúgy, mint korábban a Báthory Gáborral szemben visszavonult édesapja tette, Rákóczi György is pontosan érzékelte saját határait. Az 1644 októberében megindult béketárgyalások a következő esztendő decemberére hoztak eredményt. Az 1645 december 16-án megkötött linzi béke egyrészt nagyjából ugyanazt tartalmazta, amit a korábban Bethlen Gábor által megkötött nikolsburgi béke, másrészt viszont például a szabad vallásgyakorlat jogát kiterjesztette a korona minden alattvalójára, így a parasztságra is. Érdeemes megjegyezni a Rákóczi György jelleméhez azt, hogy bár határozott fejedelemként kormányzott, a béketárgyalások során elfogadottakat újra és újra az országgyűlés elé tárta, megszerezve ezzel hozzájárulásukat.

A linzi békét a fejedelem nem tekintette az európai nagypolitikában való részvétele végállomásának, de 1648-ban bekövetkezett halála megakadályozta további tervei megvalósításában. Tudatossága élete minden területén jellemezte, hogyha a kultúrában, a politikában és a magánéletben egyaránt. Példás hűséggel szerette feleségét, magyarországi birtokaira pedig fejedelemként is külön gondot fordított. Mindazt, amit a politikában vagy a kultúrában Bethlen Gábor elkezdett, nagy szorgalommal és hozzáértéssel fejlesztette tovább. Egyenessége és megalkuvást nem tűrő jelleme valóban nem tette lehetővé azt a simulékony modort és a homo novusokra jellemző találékony magatartást, ami elődjét jellemezte. Különös figyelmet fordított azonban a tudományok fejlesztésére, maga is hatalmas magánkönyvtárral rendelkezett, és fiait, Györgyöt és Zsigmondot is a legjobb pedagógusokkal taníttatta, Mindketten uralkodó gyermekének kijáró nevelést kaptak. I. Rákóczi György, mint Bethlen is, törekedett dinasztia kiépítésére, ezért még életében fejedelemmé választatta idősebbik fiát, Györgyöt, sőt a választást a Porta athnáméja által is megerősítette. Kisebbik fiát, a tehetségesebb Zsigmondot is

uralkodónak nevelte. Élete utolsó éveiben terve az volt, hogy megszerzi számára a lengyel királyi trónt, és ehhez támogatókat is talált Radziwill herceg személyében. Bár ezt már nem tudta megvalósítani, abban a tudatban hunyta le a szemét, hogy jól szervezett országot és létező szövetségi rendszert hagy utódaira.

A Rákóczi család csillaga a csúcsára ért az "öreg" Rákóczi György uralkodásában. A két fiú utód a hatalom és politikai karrier még teljesebb kibontakozását sejtette, ám nem sikerült mindezt valóra váltaniuk. Az idősebbik, 1642 óta Erdély választott fejedelme, II. Rákóczi György az apjának és nagyapjának katonai ambícióit örökölte, míg a tudományok, művészetek iránti fogékonyság öccsét, Zsigmondot jellemezte. György a gyulafehérvári iskola elvégzése után, már 1640-ben váradi kapitány lett, és apja magával vitte a hadi vállalkozások alkalmával. 1642-ben pedig megválasztották Erdély fejedelmévé. Zsigmond tehetséges és érdeklődő diák volt, kedvenc tanítványa Johann Heinrich Bisterfeldnek és kedves gyermeke anyjának, Lorántffy Zsuzsannának. Leveleiből tudjuk, hogy elsősorban a filozófia érdekelte, ám részt vett Bisterfeld mellett a diplomáciai tárgyalásokban is. Bár apja a lengyel királyságot szánta neki, ő azonban a lengyelországi tervek helyett a nyugati szövetség mellett döntött és feleségül kérte a néhai cseh király, Pfalzi Frigyes leányát, Henriettát. Ezzel csatlakozott a Poroszország körül kialakult szövetségi rendszerhez. 1651 június 26-án tartották meg az esküvői szertartást Sárospatakon, az esketést pedig az a Comenius végezte, aki az előző évben érkezett az országba, többek között a Rákóczi Zsigmond személyéhez fűződő nagy tervekkel. Úgy tűnt, újra feléledhet egy Habsburg-ellenes szövetség a 30 éves háború után alig pár évvel, és ebben fontos szerep jutott volna a fiatalabbik Rákóczinak, aki 1651 őszén Sárospatakon a svéd királynő követével tárgyalt, sőt Pálffy Pál nádor is felajánlotta neki támogatását. A tervezgetéseknek azonban véget vetett 1652 februárjában Rákóczi Zsigmond tragikusan korai

halála, aki alig 5 hónappal élte túl feleségét. Az európai protestáns hatalmak és a Habsburg-ellenes országok figyelmé középpontjába így II. Rákóczi György került, aki már 1653-ban megkezdte apja terveinek valóra váltását. Csakúgy, mint az "öreg" fejedelem, ő is igyekezett szövetségi rendszert kiépíteni, hiszen hadjáratban legyőzte a moldvai vajdát, Lupu Vasilét, és helyette saját hűbéresét, Stefan Gheorghet ültette a vajdai székbe. A havasalföldi vajdához, Matei Basarabhoz pedig apjától örökölt baráság fűzte. Úgy tűnt, hogy I. Rákóczi György lengyel aspirációit fia megvalósíthatja, 1654-ben ugyanis a lengyel korona ellen fellázadt Ukrajna Oroszországhoz csatlakozott, 1656-ban pedig a modvai, havasalföldi vajdák, a kozák hetman, Bogdan Hmelnyickij és II. Rákóczi György között szövetség jött létre gyulafehérvárott Lengyelország ellen. Ugyanennek az esztendőnek a végén Rákóczi aláírta a X. Károly svéd királytól kapott szövetséglevelet is a Lengyelország elleni közös támadásról. Az erdélyi sereg 1657 január 18-án indult útnak 30000 fővel, és a Kemény János vezette előcsapat a svédekkel egyesülve már június 17-én elfoglalta Varsót. Ekkorra azonban már el is szállt minden esély a vállalkozás sikerére, a svéd király ugyanis az országa elleni dán támadás hírére már májusban hazavezényelte serege nagy részét. Emellett a Porta is ellenezte ezt az akciót és a tatár kánnak parancsot adott az erdélyi hadak kiűzésére Lengyelországból. A kozákoktól is elhagyott fejedelem egyezményt kötött a lengyelekkel meglehetősen megalázó feltételekkel, majd alig háromszáz fős kíséretével hazaindult. Serege jó részét azonban a lengyelek a tatár sereg torkába vezették, és így tatár fogságba esett. A Porta ráadásul tatár seregeket küldött büntetésképpen Erdélybe, akik a Székelyföldet pusztították. A helyzet nemcsak a fejedelem, de egész Erdély számára veszélyessé vált. Az 1657 szeptemberi gyulafehérvári országgyűlésen Rákóczi visszautasította a rendek kérését, hogy a tatár fogságba esett foglyokat a saját pénzén váltsa ki, egy hónap múlva pedig megérkezett a Rákóczi letételét parancsoló szultáni rendelet. A következő

három évben II. Rákóczi György példát adhatott abból, hogy mit örökölt törökverő nagyapjától. Miután ugyanis a török csapatok elűzték Moldvából hűbéresét, 1658 májusában Köprülü Mehmed nagyvezér vezetésével Erdély ellen indultak. A többször lemondott majd újra megválasztott fejedelemeiről feljegyezték, hogy katonaként az első sorokban harcolt, ezzel mutatva példát katonáinak. Ezt tette 1660 május 23-án is a Gyalu és Szászfenes közt a budai pasa ellen vívott csatában, ahol olyan súlyos sebeket szerzett, hogy azokban két hét múlva Váradon meghalt. Halálával az addig létezett Erdélyi Fejedelemség is a sírba szállt. 1660-ban Várad eleste és az elszenvedett török pusztítás miatt elveszítette azt a szerepet, amit Bethlen és a nyomában I. Rákóczi György alatt kivívott.

II. Rákóczi György halálával a dinasztia is megszakadt. Feleségétől, Báthory Zsófiától született ugyan fia, akit 1652-ben fejedelemmé választott, ám az özvegynek és fiának, Ferencnek 1660-ban el kellett hagynia Erdélyt. A család magyarországi birtokaira költöztek, és Sárospatakon vagy a makovikai várban éltek ezt követően.

1660-ban vitathatatlanul lezárult egy korszak a család életében. Nemcsak az erdélyi fejedelmi hatalom és vele a család további tervei lettek semmivé, de Lorántffy Zsuzsanna áprilisban bekövetkezett halálával megnyílt az út Báthory Zsófia előtt, hogy a házasságkötés kedvéért történt vallásváltását semmisnek tekintve rekatolizáljon és fiát is rávegye a katolizálásra, méghozzá alig egy évvel férje halála után, 1661 augusztusában.

Noha a család hatalma már nem terjedt ki a fejedelemségre, katolizálásuk mégis döntően befolyásolta az uralmuk alatt álló területeket, különösen, mivel Sárospatak és kollégiuma a helvét irányú reformáció fellegvárának számított.

A katolikus vallásra való áttérés okai között nyilván szerepet játszott Báthory Zsófia neveltetése, az, hogy valójában sosem szakított a katolicizmussal. Emellett azonban meg kell említenünk azt is, hogy 1660-ban Erdély korábbi

hatalmának és politikai stabilizáló szerepének elveszésével az a biztosíték is veszni látszott, amely újabb és újabb békeszerződések révén erősítette meg a vallás szabad gyakorlásának elismertetését. Ilyen biztosíték híján a magyarországi birtokosok érvényesülése a királyi udvartól függött. A katolizálás tehát egy lehetséges stratégiának látszott a presztizs megőrzésére. Ám ha vallást váltott is az ifjú Rákóczi, megmaradt a Habsburg-ház ellenzékét jelentő nemesek között. Ezt deklarálta 1666 március elsején kötött házassága is Zrínyi Péter leányával, Ilonával. A Sárospatakon tartott lakodalom alkalmat adott az ellenzéki politikusok találkozájára. A szervezkedés tovább folyt a magyarországi politikusok között, és 1666 áprilisában Wesselényi Ferenc nádor és Zrínyi Péter horvát bán egy politikai szövetséglevelet írt alá, amihez júliusban csatlakozott Nádasdy Ferenc országbíró is. A szervezkedésbe bevonták Apafi Mihály erdélyi fejedelmet, akivel a Portával kötendő szövetség tervét dolgozták ki, ám ezt a tervet 1667-ben Köprülü Ahmed nagyvezér több ízben visszautasította. Az összeesküvők 1668-ban úgy döntöttek, hogy török segítség nélkül is folytatják szervezkedésüket, ám a török Apafi Mihálynak sem engedélyezte, hogy Erdély támogassa a magyarországi ellenzékét. Ebben a helyzetben fordultak 1669-ben Rákóczi Ferenchez és kötöttek vele egyezségeket Sárospatakon, melyben Rákóczi kötelezte magát, hogy visszaadja a protestáns egyháziak jövedelmeit és megszünteti az üldözést, a protestánsok viszont ígéretet tettek, hogy támogatják Rákóczinak az erdélyi fejedelemség megszerzésére irányuló törekvéseit, amellyel folytathatta volna a családi hagyományt. A titokban indított szervezkedés azonban ekkorra már számtalan módon eljutott a bécsi udvarba. Apafi Mihály ugyan újabb kérésekkel ostromolta a Portát egy hadjárat engedélyezése ügyében, Zrínyi Péter pedig követe révén ajánlotta fel Isztambulban Magyarország meghódolását, ám mindketten elutasító választ kaptak. Noha mindeddig nem játszott központi szerepet az összeesküvésben, mégis I. Rákóczi Ferenc volt az, aki kirobbantotta

a felső-magyarországi Habsburg-ellenes felkelést azáltal, hogy 1670 április 10-én Sárospatakon elfogatta az öt fölkereső Rüdiger Starhemberg tokaji várparancsnokot. Két nappal később a mintegy hatezer felkelő megkezdte Tokaj ostromát, ám a várat nem sikerült elfoglalniuk. Ekkorra pedig a szervezkedést elindítók közül ketten, Zrínyi Péter és Frangepán Ferenc, nemzetközi segítség híján eleve reménytelennek ítélve vállalkozásukat, Bécsbe indultak, hogy a király előtt ártatlanságukat bizonyítsák. Zrínyi Péter egy Bécsben kelt levélben szólította fel vejét, hogy Rákóczi is tegye le a fegyvert és kérje az uralkodó bocsánatát. A Rákóczi név azonban a felső-magyarországi megyék számára még ekkor is az apa és nagypapa dicsőséges harcait jelentette, így április közepén egymás után csatlakoztak a fölkeléshez. A fölkelők azonban, minthogy sem Erdélytől, sem pedig a töröktől nem számíthattak segítségre, Zrínyi és Frangepán elfogatásának a hírére tállyai gyűlésükön elhatározták a fegyverletételt. I. Rákóczi Ferenc, akinek fellépése és magatartása inkább volt a régi dicsőség iránti nosztalgia mint a józan politikusi bölcsesség következménye, ezek után anyja védelmét választotta és visszahúzódott Munkács várába. A határozott és erős kezű özvegy saját kezébe vette a fia sorsának irányítását és szívós munkával sikerült elérnie, hogy az ifjú Rákóczi Ferenc 400 000 forint lefizetése fejében amnesztiát kapott. Ennek azonban nagy ára volt, mert az amnesztia kieszközlőinek, a jezsuita rendnek adósaként 1671 októberében Báthory Zsófia mint Sárospatak földesura a református főiskola épületét és minden vagyonát a rendnek adományozta, a tanulókat pedig a város elhagyására kényszerítette. Báthory Zsófia a továbbiakban is kitűnt a rekatolizációban élen járó jezsuiták támogatásával, 1671 és 1681 között épült föl Kassán az a barokk jezsuita templom, amelyet ő alapított. Fia, a Rákóczi név továbbvivője azonban már nem játszott aktív szerepet a magyar politikában. Makovicsai várában halt meg és Kassán temették el. Leánya, Julianna, a későbbi Aspremontné négy éves volt ekkor, fia, Ferenc pedig még nem volt öt hónapos.

I. Rákóczi Ferenc végrendeletében gyermekeit az uralkodó, Lipót pártfogásába ajánlotta, ezzel neki adva a gyámság jogát. A gyermekek anyja, Zrínyi Ilonának csak nagy nehézségek árán sikerült elérnie, hogy vele maradjon a két gyerek, akikkel hol Munkács, hol Sárospatak, hol pedig Regécz várában tartózkodtak Báthory Zsófia 1680-ban bekövetkezett halááig, amikor végleg Munkácsra költöztek. Zrínyi Ilona 1682-ben új házasságot kötött, június 15-én Munkácson feleségül ment Thököly Imréhez, a Habsburg-ellenes felkelés vezetőjéhez, aki szeptemberre közfelkelést hirdetett a felső-magyarországi megyéknek. A lázadóként kivégzett Zrínyi Péter leánya, I. Rákóczi György fejedelem unokájának özvegye, Zrínyi Ilona így újra maga is közvetlen közelébe került az uralkodó elleni felkelésnek. Olyannyira, hogy fiát, ferencet is magával vitte a hadi vállalkozások alkalmával, például amikor Thököly 1683-ban a Bécs ostromára készülő török hadakhoz csatlakozott, magával vitte az alig hét esztendő fiúcskát Cseklészig. Később, mivel a török biztosítékot követelt, a nevelőapa kész lett volna a gyermeket kezesül Konstantinápolyba küldeni, Zrínyi Ilona azonban ezt nem engedte. Bécs felmentése majd Buda visszafoglalása után Felső-Magyarország is Lipót császár uralma alá került Munkács kivételével. A várat Zrínyi Ilona védte, folytatva a Zrínyi és a Rákóczi család hagyományait. Vele voltak gyermekei is, Juliánna és Ferenc, akik mély és alapvető élménye lett az az idő, amíg anyjuk Caraffa és Caprara tábornokok ellenében irányította Munkács várának védelmét. A vár több ostromot élt át, az első alkalommal, 1686 tavaszán negyvenhét nap után a császári-királyi csapatok elvonultak, ám 1687 tavaszán újból ostromzár alá vették. Thököly Imre ugyan több ízben megkísérelte, hogy hadaival eljusson Munkácsig, de ez nem sikerült. Így a magára maradt Zrínyi Ilona majd egy éves védelmi harc után 1688 január 17-én elfogadta Bécsnek a Caraffa tábornok által közvetített feltételeit és feladta a várat. A megegyezés szerint a várbeliek teljes közkegyelemben részesültek személyükre és birtokaikra, ami nem terjedt ki Thökölyre és a hűségén

maradtakra. Zrínyi Ilonát Bécsbe internálták, és bár gyermekei megtarthatták vagyonukat, gyámságukat a király vette át. Neveletésükkel az uralkodó Kollonics bíborost bízta meg. A nevelés és a nevelők elsőrendű feladata a rebellis hajlamok kiirtása és a gyerekek átnevelése volt, ezért a már 16 éves Juliannát erőszakkal vitték az Orsolyák intézetébe, Ferencet pedig Neuhausba, a jezsuiták kollégiumába, ahol csak tanáraival érintkezhetett. Az ifjú Rákóczi Ferenc, akit mint grófot jegyezték be az iskola anyakönyvébe, 1690-ben iratkozott be a prágai egyetemre, hogy természettant, matematikát, építészetet és hadtudományokat hallgasson. Nővére 1691-ben feleségül ment Aspremont-Reckheim Gobert grófhhoz, ezáltal megszűnt fölötte az uralkodói gyámság. Julianna és férje valamint férje családja igyekezett császári pátens által kimondatni Ferenc nagykorúsítását is. Ugyanekkor, 1692-ben Thököly Imre kiváltotta Zrínyi Ilonát bécsi fogságából, aki fiát is magával akarta vinni Konstantinápolyba, de az udvar még azt sem engedélyezte, hogy anya és fia elbúcsúzzanak. 1694 szeptember 25-én a hessen-rheinfelsi gróf lányát, Sarolta Amáliát vezette Kölnben az oltár elé az ekkor 18 éves Rákóczi Ferenc, az év májusától Sáros vármegye főispánja, aki ekkorra, többek között nővére biztatására már látogatást tett magyarországi birtokain is, és 1694-ben feleségével együtt költözött családi birtokaira. 1696-ban született meg első fia, akinek a keresztapja Lipót császár lett. 1697-ben saját személyére birodalmi hercegi címet kapott. és úgy tűnt, sikerült belőle békés és hűséges alattvalót formálni. Az ekkor kitört felkelés, amelyet Thököly kurucok indítottak Tokaji Ferenc vezetésével, megkereste őt, kérésüket azonban, amelyben vezérüknek szerették volna megnyerni, visszautasította. Érintkezésbe lépett viszont Bercsényi Miklós gróffal, aki 1696 és 1699 között a vármegyék és a katonaság közti vitás ügyek fellebbviteli fórumán a polgári érdekek védelmére Felső-Magyarország részéről megválasztott főhadbiztos volt. A végső lökést a külpolitikai helyzet megváltozása adta, mégpedig az újabb francia-Habsburg

szembefordulás a spanyol örökösödési háború előtt. XIV. Lajos francia király, aki II. Károly spanyol uralkodó halála után a Bourbonok számára kívánta megszerezni a spanyol trónt, 1700-ban Ferriol örgróf által felszólította Rákóczit, hogy álljon a magyarok élére, hogy a harmincéves háború hagyományait folytatva megossza a Habsburgok haderejét. XIV. Lajos mindehhez azt ígérte, hogy pénzt és fegyvereket küld. A levelezésről Bécsben tudomást szereztek, ezért 1701 április 18-án Rákóczit Bécsújhely várában börtönözték be, ahonnan felesége szöktette meg és menekítette Lengyelországba. Az időközben megindult spanyol örökösödési háború miatt Magyarországról a csapatok nagy részét a Rajnához vezényelték, az országban mintegy 30 000 katona maradt. Ez jó alkalomnak látszott egy felkelés megindítására. 1703-ban a munkácsi uradalomban mozgolódás kezdődött a parasztok között Károlyi Sándor szatmári főispán azonban seregével Dolhánál, Máramaros vármegyében még szétverte az első kuruc csapatokat. Rákóczi mégis érkezettnek látta az időt a cselekvésre és elindult Magyarországra. Még lengyel földön, 1703 június 15-én Klimiec faluban fogadta az Esze Tamás vezette magyarokat. Kezdetben a nemesség tartózkodó volt a mozgalommal szemben, de a hajdúk fölsorakoztak mellette, így Kállót és Husztot is sikerült bevenni. Ennek a hatására a máramarosi nemesség is csatlakozott hozzá, sőt olyan jelentős nemesi családok tagjai is, mint a Sennyeyek, Andrássyak és Károlyi Sándor. 1703 szeptember 26-án már azt írhatta Rákóczi Ferenc XIV. Lajosnak, hogy az ország a Duna vonaláig a hatalmában van. Novemberben megindult az erdélyi nemesek átállása is a kurucok oldalára, XIV. Lajos pedig svédországi követe, De Bonnac márki által tudatta Rákóczival, hogy az erdélyi trón jogos örökösének ismeri el, harcát havi 10 000 tallérral támogatja és megbízottat küld hozzá.. Ekkor keletkezett *Recrudescunt vulnera inclytæ gentis Hungariæ*¹ kezdetű kiáltványa, amelyet a keresztény világ népeihez intézett. A

¹ Fölrepedeznek a nemes magyar nemzetnek sebei

latinul és magyarul megjelent kiáltvány írója a fejedelem belső titkára, Ráday Pál volt. Felsorolta a Habsburg királyok és elsősorban az I. Lipót és kormánya részéről sorozatosan elszenvedett súlyos sérelmeket, amelyek arra kényszerítették Rákóczit és a magyar nemzetet, hogy jogai védelmére és szabadsága kivívására fegyverhez nyúljon. Mivel 1703 végére a francia-bajor seregek elfoglalták Augsбургot, Károlyi Sándor pedig bevette a Bécs védelmére épített marcheги sáncokat, 1704 elején I. Lipót megbízta Széchényi Pál kalocsai érseket, hogy kezdjen tárgyalásokat Rákóczival. A márciusban megkezdett béketárgyalások azonban 10 nap múlva eredménytelenül zárultak. Az év folyamán Károlyi Sándor Rákóczi hűségére hódoltatta a Dunántúlt, így az egész ország hadban állt. Július 8-án a gyulafehérvári országgyűlés Erdély fejedelmévé választotta II. Rákóczi Ferencet, de augusztus 13-án Höchstadtnél a császáriak és az angolok döntő vereséget mértek a Miksa Emánuel bajor választófejedelem vezette francia-bajor seregekre. A vereség hatására a francia pénzsegély is megcsappant, ráadásul Rákóczi reménye sem vált vele, hogy a francia király szövetségre lépjen vele. I. Lipót 1705 május 15-i halála után utódja, I. József kiáltvánnyal fordult az ország népéhez, amelyben az ország sérelmei iránt megértést ígért, ugyanakkor kemény elbánást helyezett kilátásba az ellenállóknak. Ezzel egy időben Esterházy Pál nádor kiáltványban biztosította a rendeket, hogy a király rövidesen összehívja az országgyűlést és orvosolja a sérelmeiket. A szeptemberben Szécsényben tartott országgyűlésen a rendek Bercsényi indítványára lengyel példára szövetséggé (konföderációvá) alakultak, Rákóczi Ferencet vezérlő fejedelmükké választották és mellé 24 tagú szenátust állítottak. Az országgyűlésen Rákóczi megerősítette a katolikus és protestáns rendek közötti megállapodást, amely a többségi elv alapján megyénként és községenként rendezte a protestánsoktól a szabadságharcot megelőző időkben elvett templomok ügyét.

Az 1705-ös esztendő hadi eseményei már előre vetítették a nehézségeket, mert a Dunántúlon ugyan Vak Bottyán győzelmeket aratott, de a novemberi zsibói vereség következtében a felkelőknek ki kellett vonulniuk Erdélyből. Ősszel újabb béketárgyalások kezdődtek Nagyszombatban, amelyek újra csak sikertelenül zárultak, mert Bercsényi vissza kívánta állítani az aranybulla ellenállási záradékát, amit 1687-ben töröltek el, Rákóczi pedig Erdély önállóságának fenntartását követelte, amit az udvar elutasított. Az elhúzódó háború egyre nagyobb gazdasági nehézségekkel járt együtt, és hazai és európai hadszíntéren is veszteségek érték a Habsburg-ellenes erőket. Rákóczi hiába sürgette újra és újra, sem a francia király, sem a bajor és szász választófejedelmek nem kötöttek vele szövetséget. Az 1607-es ónodi országgyűlésen kimondták a Habsburg-ház trónfosztását, ez azonban már nem ellensúlyozta a katonai vereségeket, a seregek demoralizálódását. 1710 január 22-én Romhány és Vadkert között egy eldöntetlen csata után Rákóczi seregei visszavonulni kényszerültek a Tiszáig, úgyhogy voltaképpen csak Kassa és Munkács maradt az övé. 1707-től kezdve új lehetőség látszott megjelenni a diplomáciában, amikor Nagy Péter cár a követén keresztül felkínálta a fejedelemnek Lengyelország trónját és szövetségét ajánlotta, majd szeptemberben ilyen tartalmú szerződést is kötöttek a cár és a fejedelem biztosai Varsóban. A reménybeli szövetséges, a francia sereg azonban tökéletesen visszaszorult, és 1709-től megszűnt a francia segélypénzek folyósítása is. Rákóczi még ekkor is kereste a tárgyalás és a Nagy Péter cárral köthető szövetség lehetőségeit is, ám miután ezek a kísérletek sikertelenek maradtak, 1711 február 21-én elhagyta az országot, és Károlyi Sándort bízta meg a béketárgyalások folytatásával. Maga még mindig reménykedett Nagy Péter esetleges segítségében, ezért tiltakozott a szatmári béke megkötése ellen és ezért nem teljesítette annak rá vonatkozó pontjait sem, miszerint ha három héten belül leteszi a hűségesküt, a várak kivételével visszakapja birtokait. 1711 július 8-án

azonban a Prut menti csatában a török sereg győzött Péter cár serege ellen és ezzel teljesíthetlenné váltak a cár Rákóczinak tett ígéretei. A következő években Rákóczi, mint másfél száz évvel később Kossuth, beutazta Európát abban a reményben, hogy ügye támogatót talál. 1711-12-ben Lengyelországban tartózkodott, majd Angliában és Franciaországban, de az uralkodók visszautasították. Az 1715. XLIX. törvénycikk Rákóczit, Bercsényit és társait hazaárulóknak nyilvánította és összes javaikat lefoglalta. Újabb remény ébredt Rákócziban, amikor 1716-ban Törökország háborúba kezdett III. Károly Habsburg uralkodó ellen, ezért 1717-ben Törökországba utazott. Csalódnia kellett azonban, mert Törökországban nem állították egy külön keresztény sereg élére, a háborút pedig 1718-ban egy békekötéssel zárták. Ezután Rákóczi már nem térhetett vissza Franciaországba sem, 1720-ban Konstantinápoly után Rodostóban telepedett le és ott élte le élete utolsó tizenöt évét leghűségesebb társaival együtt. Felesége tőle távol, Párizsban halt meg 1722-ben, és bár nagyon keveset éltek együtt, Sarolta Amália hűséges és kitartó társa volt mindaddig, míg császári őrizet alá nem került Három fiuk közül az első, Lipót Lajos György négy évesen halt meg, 1700-ban, József 1770-ban született és 38 évesen halt meg. A harmadik fiú, Rákóczi György 1701-ben született és 1756-ig élt. A két gyermeket elválasztották szüleitől és Bécsben nevelték, mindkettőjüket megfosztották családi nevüktől és olasz főnemesi címet kaptak. József 1734-ben Velencébe szökött, 1738-ban I. Mahmud szultán Erdély fejedelmévé nevezte ki és szövetséget kötött vele. Sereggel készült Erdélybe törni, de a hadjárat előkészületei közben megbetegedett és Cernavodában meghalt. Öccse, György 1726-ban Bécsből Párizsba ment, majd 1727-ben apjához Rodostóba, ahonnan rövidesen visszatért Párizsba, ahol 1732-ben megnősült. 1756-ban bekövetkezett halálával a Rákóczi-család utolsó férfitagja halt meg.

A fiúk a szemtanúk szerint sok fájdalmat okoztak a fejedelemnek azzal, hogy nem találta meg bennük, főleg Györgyben a család hazafiságát és állhatatosságát. Erről azonban nem ők tehetek, hiszen emlékeik sem lehettek apjukról, aki, noha ugyanazt kívánta végigjárni, mint I. Rákóczi György a harminc éves háború idején, nem rendelkezett olyan szilárd bázissal, mint az "öreg" Rákóczi fejedelem. Vallomása, Emlékiratai azonban mutatják azt az egyenes jellemet és intellektust, aki egész életét annak az eszmének a megvalósítására szentelte, amit a Rákóczi név jelentett a magyar történelemben. A jezsuitáknál nevelkedett, lelki alkatához azonban közelebb állt a pietisztikus janzenizmus, a személyes kegyesség és tiszta erkölcsiség hangsúlyozása. Sajátos paradoxon, hogy bár nagyon szerette a magányt, egész magánéletét alárendelte annak, amit örökölt, hazája szolgálatának.

A Rákóczi család élettörténete összekapcsolódott a történelemmel. A hadakozás, az egyház, a nemzet és a tudományok iránti elkötelezettség minden generációban tetten érhető, akkor is, ha Rákóczi Zsigmond vagy I. Rákóczi György józan realitásérzéke és vaskossága már nem található meg II. Rákóczi György vagy I. és II. Rákóczi Ferenc cselekedeteiben. A két családépítő óvatossága a vagyon megszerzőinek az óvatossága volt, utódaik azonban már fejedelmi örökösök voltak, akik nevükkel együtt járó kötelességüknek tekintették a haza ügyének szolgálatát. A legteljesebb önmeztagadás a II. Rákóczi Ferencé volt, aki tökéletesen azonosult mindazzal, amit anyja és ősei képviseltek, és meg nem alkuvó következetességgel, Isten és nemzete iránt érzett hűséggel cselekedett, háttérbe szorítva családját és egyéni érdekeit is. Az "együgyűség" azonban azt is jelentette, hogy széthullott a család a vagyon, mindaz, amit az ősök annyi szorgalommal gyűjtöttek. Így valóban megfogalmazható a Rákóczi-család története a rendi nemzeti ellenállás küzdelmeinek történeteként is, a Bocskai-szabadságharcban részes Rákóczi Zsigmondtól kezdve a szabadságharcot vívó II. Rákóczi Ferencig.

Bibliográfia

Angyal Dávid: Adalélok II. Rákóczi Ferenc törökországi bujdosása történetéhez. Bp. 1905

Beke A.-Barabás S.: I. Rákóczy György és a porta. Bp. 1899.

Benda Kálmán: II. Rákóczi Ferenc török politikájának első éve, 1702-1705. In Történelmi Szemle, 1962.

Benda Kálmán: Rákóczi és a Vatikán. Brenner apát küldetése XI. Kelemen pápához, 1707-1708. In. Történelmi Szemle, 1959.

Bitskey István: Irodalompolitika Bethlen Gábor és a két Rákóczy György udvarában. Magyar Könyvszemle, 1980. 1. sz.

Cseh-Szombathy László: I. Rákóczy György 1644-es hadjárata. Hadtörténeti Közlemények 1956. 1. sz. és 1957. 1-2. sz.

Cseh-Szombathy László: I. Rákóczy György 1645-ös hadjárata. Hadtörténeti Közlemények 1957. 3-4. sz.

Hangay Zoltán: Erdély választott fejedelme Rákóczi Zsigmond. Budapest, 1987.

Heckenast Gusztáv: A Rákóczi-szabadságharc. Bp. 1953. Horváth Mihály: Zrínyi Ilona életrajza Pest, 1869.

Köpeczi Béla szer.: II. Rákóczi Ferenc fejedelem emlékiratai a magyarországi háborúról, 1703-tól annak végéig. Bp., 1978.

Köpeczi Béla: A Rákóczi-szabadságharc és Franciaország. Bp. 1966.

Köpeczi Béla-R. Várkonyi Ágnes: II. Rákóczi Ferenc. Bp. 1976.

Lukinich Imre: Az utolsó Rákócziak. In Rákóczi-Emlékkönyv, 2. köt. Bp. 1935.

Lukinich Imre: I. Rákóczi György és a lengyel királyság. Bp. 1917.

Makkai László: I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai. Bp. 1954.

Márki Sándor: II. Rákóczi Ferenc. 1-3. köt. Bp. 1907-1910. Rákóczi. Emlékkönyv halálának kétszázéves évfordulójára. 1-2. köt. Szerk. Lukinich Imre. Bp. 1935.

Szekfű Gyula: A száműzött Rákóczi. Bp. 1913. Thaly Kálmán: II. Rákóczi Ferenc fejedelem ifjúsága, 1676-1701. Bp. 1881.

Nagy László: A "bibliás őrálló" fejedelem, I. Rákóczi György a magyar törtélemben. Bp., 1984.

Nagy László: "Öreg" Rákóczi György hajdúkatonaí. Magyar Történelmi Tanulmányok, XII. KLTE Debrecen, 1979.

Péter Katalin: Zrínyi Miklós terve II. Rákóczi György magyar királyságáról. In Századok, 1972. 3. sz.

Szabó András: Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem (1544-1608). Kiegészítések egy életrajzhoz. Történelmi Szemle, 1986.

Szabó János győző: Rákóczi Zsigmond egri főkapitányi instrukciója és kinevezésének körülményei. Archivum 10. Eger, 1981.

Szilágyi Sándor: A két Rákóczy György fejedelem családi levelezése, 1632-1660. MHHD. 24. k. Bp. 1875.

Szilágyi Sándor: A Rákóczy család a XVII. században és a XVIII. század elején. Pest, 1861.

Szilágyi Sándor: A Rákóczyak kora Erdélyben. Pest, 1868.

Szilágyi Sándor: I. Rákóczi György. Bp. 1893.

Szilágyi Sándor: I. Rákóczy György és a diplomácia. Bp. 1878.

Szilágyi Sándor: II. Rákóczi György(1621-1660). Bp., 1891.

Szilágyi Sándor: Levelek és okiratok I. Rákóczy György keleti összeköttetései történetéhez. Bp., 1883.

Szilágyi Sándor: Lorántffy Zsuzsanna.(In Szilágyi Sándor: Rajzol és tanulmányok. Bp. 1875. I. k.)

Szilágyi Sándor: Okmánytár I. Rákóczy György svéd és francia szövetkezésének történetéhez. Bp., 1873.

Szilágyi Sándor: Rákóczy és Pázmány. (In.: Rajzok és tanulmányok. Bp., 1875. 1. k.)

Trócsányi Zsolt: Rákóczi zsigmond (Egy dinasztia születése). A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve, 1978. Debrecen, 1979.